

Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi

Analysis of Thinking Education Course in Terms of Values Education and Social Studies Skills*

Ahmet TOKMAK¹

Ministry of Education, Doğancılar 15 Temmuz Secondary School

Mustafa ŞEKER²

Yıldız Technical University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences

Ali YILMAZ³

Marmara University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences

ABSTRACT

ARTICLE INFO

The changing requirements of our age have required transformation in different fields. The exchange has also shown itself in the field of education and has enabled new courses to be included in the curriculum. With the Thinking Education course, which is one of these courses, it is aimed to give students different thinking skills and values. The skills and values aimed to acquire in the thinking training course with the changing curriculum in 2016 differed. However, there is no activity and guide book suitable for the current curriculum. It is expected that the Thinking Education course, which is accepted as an elective course within the scope of social sciences, will be compatible with the values and skills of the updated Social Studies curriculum. In this study, the timeliness of the Thinking Education Teacher's Guide and the Thinking Education curriculum published in 2016 was evaluated in terms of values and skills, as well as the values and skill sets described in the Social Studies Curriculum. At the end of the study, in the Social Studies curriculum, which was updated with the Thinking education curriculum, 5 common values of sensitivity, responsibility, diligence, love and respect; 5 common skills were identified: research, critical thinking, using evidence, problem solving, and using Turkish correctly, beautifully and effectively. No partnership was found with the other 13 values and 22 skills. 3 common values between the guide book and the social studies curriculum: originality, respect and responsibility, and with the Thinking Education curriculum, 5 common values have been identified: care, originality, patience, respect and responsibility. In terms of skills, 2 common skills of the guide book have been identified with the Social Studies curriculum. At the end of the study, various suggestions were made for the Thinking Education course based on the findings.

Key Words: Thinking Education, Value, Skill, Social Studies

Received: 19.09.2020

Revision received:
16.10.2020

Accepted: 19.10.2020

Published online:
23.10.2020

* Some of the data of this article was produced from the thesis prepared by Ahmet TOKMAK at Marmara University Institute of Educational Sciences.

¹ Corresponding author:

Teacher

tokmak87@hotmail.com,

05327325598

Orcid: 0000-0002-3902-5825

²Assoc. Prof.

mseker@yildiz.edu.tr

Orcid: 0000-0002-6397-0579

³ Prof. Dr.

eyilmaz@marmara.edu.tr

Orcid: 0000-0002-1810-943X

Düşünme Eğitimi Dersinin Değerler Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Becerileri Açısından İncelenmesi *

Ahmet TOKMAK ¹

Milli Eğitim Bakanlığı, Doğancılar 15 Temmuz Şehitleri Ortaokulu

Mustafa ŞEKER²

Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü

Ali YILMAZ³

Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü

ÖZET

MAKALE BİLGİSİ

Çağımızın değişen gereklilikleri farklı alanlarda dönüşümü gerekli kılmıştır. Değişim eğitim alanında da kendisini göstermiş, öğretim programlarında yeni derslerin yer almasını sağlamıştır. Bu derslerden biri olan Düşünme Eğitimi dersi ile öğrencilere farklı düşünme becerileri ve değerlerin kazandırılması hedeflenmektedir. Düşünme eğitimi dersinin 2016 yılında değişen öğretim programı ile birlikte kazandırılması hedeflenen beceri ve değerleri farklılaşmıştır. Bununla birlikte güncel öğretim programına uygun bir etkinlik ve kılavuz kitabı bulunmamaktadır. Sosyal bilimler kapsamında seçmeli ders olarak kabul edilen Düşünme Eğitimi dersinin güncellenen Sosyal bilgiler öğretim programı değer ve becerileriyle de uyumlu olması beklenmektedir. Bu çalışmada Düşünme Eğitimi Öğretmen Kılavuz kitabının ve 2016 yılında yayınlanan Düşünme Eğitimi öğretim programının değer ve beceriler açısından güncelliği, aynı zamanda Sosyal Bilgiler Öğretim programında açıklanan değer ve beceri setleri bağlamında değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışma sonunda Düşünme eğitimi öğretim programı ile güncellenen Sosyal Bilgiler öğretim programında duyarlılık, sorumluluk, çalışkanlık, sevgi ve saygı değerleri olmak üzere 5 ortak değer; araştırma, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, problem çözme, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma olmak üzere 5 ortak beceri tespit edilmiştir. Diğer 13 değer ve 22 beceri ile ortalık bulunamamıştır. Kılavuz kitap ile Sosyal bilgiler öğretim programı arasında özgünlük, saygılı olma ve sorumluluk olmak üzere 3 ortak değer, Düşünme Eğitimi öğretim programı ile arasında özen gösterme, özgünlük, sabırlılık, saygılı olma, sorumluluk olmak üzere ortak 5 değer tespit edilmiştir. Beceri anlamında kılavuz kitabın Sosyal Bilgiler öğretim programı ile 2 ortak becerisi tespit edilmiştir. Çalışma sonunda bulgulara dayanarak Düşünme Eğitimi dersine yönelik çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Alınma Tarihi: 19.09.2020
Düzeltilmiş Hali Alınma Tarihi: 16.10.2020
Kabul Edilme Tarihi: 19.10.2020
Çevrimiçi Yayınlanma Tarihi: 23.10.2020

Anahtar Kelimeler: Düşünme Eğitimi, Değer, Beceri, Sosyal Bilgiler

** Bu makale verilerinin bir kısmı Ahmet TOKMAK'ın Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde hazırladığı tezden üretilmiştir.*

1 Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

¹Öğretmen

tokmak87@hotmail.com,

05327325598

Orcid: 0000-0002-3902-5825

² Doç. Dr

mseker@yildiz.edu.tr

Orcid: 0000-0002-6397-0579

³ Prof. Dr.

ayilmaz@marmara.edu.tr

Orcid: 0000-0002-1810-943X

Giriş

Tarih boyunca insanlar öncelikle hayatta kalabilme sonrasında ise hayat şartlarını daha iyi hale getirebilmek için kapsamı oldukça geniş bir mücadele içerisine girmişlerdir. Bu mücadele insanlığın ilk dönemlerinde günümüz yüzyılına göre ilkel olarak nitelenmesine rağmen yaşanan dönem açısından değerlendirildiğinde pek çok gelişmiş icat ve düşünme şekline dayanarak oldukça sistemli bir mücadele olmuştur. Doğanın sunduğu imkanlardan sonuna kadar faydalanmaya çalışan insanın bu uğraşının odak noktası düşünme eylemi olurken başarı eşiği ise düşünebilme kabiliyeti ile aşılmıştır (Çelebi, 2018).

İnsanların sistematik olarak düşünebilmesi ve düşüncelerinden yola çıkarak hareket etmesi onu diğer canlılardan ayırırken aynı zamanda gelişebilmesine imkân sağlamıştır. İnsanın düşünme işlevleri arasında bağımlı ve dinamik bir etkileşim söz konusudur (Şenşekerci, Bilgin, 2008). Aynı zamanda düşünme eylemi insana yaşam şartlarını fiziksel olarak geliştirebilme imkânı sağlamakla birlikte toplumsal düzenin oluşturulabilmesi açısından da önemli bir rol oynamıştır.

Yaşadığımız yüzyılın karakteristik özelliği olan bilginin büyük bir hızla üremesi ve yayılması konusundaki başarısı bu yüzyılı diğer yüzyıllardan çok farklı yere koymayı gerektirmektedir. Bilişim teknolojileri konusunda dünyaya yön veren devletlerin gerçekleştirdikleri buluşlar, çok kısa bir sürede çeşitli coğrafyalarda gündelik yaşamın bir parçası haline gelmeye başlayarak bilginin yayılma konusundaki hızını önceki yüzyıllara göre çok büyük bir oranla arttırdı. Bu durum bilim dallarının spesifik olarak birbirinden ayrılmalarına, çalışma alanlarını genişletmesine neden oldu ve böylece bilgi her geçen gün katlanarak arttı. Bilgi her geçen gün güçlenerek kendine ait yeni yapılar ve kurumlar ortaya çıkarmıştır (Arklan, Taşdemir, 2008).

Sosyal bilgiler dersi yenilenen yüzyılla ve artan bilgi birikimiyle çok geniş bir kapsama sahip, çocuklara hitap eden, önemli meseleleri eğlenceli hale getirip öğrenciyi süreçte aktif rollendirmesi gereken, bireyi çeşitli düşünme becerileriyle donatıp topluma en yüksek oranda uyum sağlamasına yardımcı olan, bireyi yetiştirme sorumluluğuyla minimize bir toplum bilim dersidir diyebiliriz. Disiplinlerarası bir form içerisinde yapılandırılmış olan bu dersin öğretim programlama süreci için zaman, çaba, deneyim, bilgi ve işbirliği gerekmektedir (Sağdıç, 2019). Peki sosyal bilgiler dersi tüm saydığımız sorumlulukların içine düşünme becerilerini ne ölçüde sığdırabilmiştir?

Yaşamda genel olarak olumlu sonuç beklentisine sahip olma durumunun insan davranışlarını şekillendirdiği söylenebilir (Kodaz, 2016). Eğitimin nihai amacını sorguladığımızda sistemin düşünme becerileri diye adlandırdığı ama aslında gündelik yaşamın sürekli parçaları olan becerilerle donanmış bireyin, olumlu sonuç beklentisiyle, toplumsal yaşamla ne derece uyum sağlayabildiğidir. Öğrencilerin karşılaştıkları tutumları ve yargıları olduğu gibi kabul etmek yerine sorgulayarak ve düşünme filtresinden geçirek nitelikli bir sonuca ulaşmaları mümkün olabilir. Ahlaki muhakeme gücü ise bu süreçte toplumsal yaşamın önemli kurallarından biridir. Öyleyse eğitim sistemi ancak bu becerileri ve bu becerileri işe koşma sürecinde kullanacağımız ahlaki muhakemeyi öğrencilere kazandırarak başarılı çıktılar elde edebilir.

1. Bir Eylem Şekli Olarak Düşünme ve Düşünme Eğitimi

Düşünme kavramı insanı tanımlayan temel özelliklerden biridir (Taşdelen, 2019). Düşünme insanlığın varoluşuyla ortaya çıkmış, süregelen yüzyıllar içerisinde çeşitli sebeplerle dönüşüm içerisine girmiş fakat insanın doğası gereği var olan farklılıklar ve kişisellikler nedeniyle herhangi bir kalıba sokulamamış, insana özgü olduğu ifade edilen bir eylemdir. İnsan sahip olduğu bu özel yetiyle ne olduğunun ve ne olacağının üzerine düşünmüş, yaratılışını, varlık sebebini sorgulayarak yaşamına bir yön verme gayreti içerisine girebilmiştir.

İnsanın üzerinde durmadan, yeterince çaba ve enerji harcamadan gerçekleştirdiği bu eylem artık insanlık için alışkanlık ya da bir rutin haline almıştır. Fakat insanın düşünme eyleminin bir sistematiği vardır. İnsanın doğuştan getirdiği potansiyellerin yanında düşünme ve düşünme becerilerine yönelik potansiyelinin geliştirilebilir olduğu düşünülmektedir (Özyaprak, 2016). Yaşadığımız yüzyıl için düşünmenin en çok kabul görebilecek tanımı; bir nihayete ulaşım net bir veri elde etmek amacıyla, kavramları analiz etme ve sonrasında kavramları karşılaştırarak aralarındaki bağlantıları ortaya çıkarma, sonuç olarakta yeni bir düşünce üretme işlemidir diyebiliriz.

Gelişen ve değişen dünya düzenine uyum çabası insanlığın en önemli sorunlarından ve üretim sebeplerinde biri olmuştur. Yıllar içerisinde eğitimciler düşüncenin eğitiminin çok önemli olduğunu fark ederek düşünme becerilerinin eğitimiyle ilgili çok sayıda araştırmaya imza atmıştır. Bu çalışmalar çok sayıda konuya değinmiş farklı basamaklarda ve şekilde literatürde yerini almıştır. Çalışmaların ilköğretim ve okul öncesine pek çok fayda sağladığı söylenebilir. Sosyal bilimler alanında büyük değişimlerin yaşanmasına sebep olan 19. yüzyıl problem çözme, karar verme gibi becerilerin geliştirilmesi fikrini de beraberinde getirmiştir. Problem çözme becerisi, yaşadığımız çağın edinilmesi gereken becerilerinden biri haline gelmiştir (Çimşir, Baysal, 2019). Böylece yenilecek eğitim sistemiyle bu gibi becerilerin eğitim sistemin içerisine yerleştirilmesi çalışmaları başlamıştır diyebiliriz. Ancak düşünme becerilerinin sayıca fazla oluşu ve pek çok içeriği beraberinde taşıması düşünme eğitiminin sisteme entegre edilmesini zorlaştırmıştır. İlköğretim programında konu alanı bakımından zengin pek çok dersin oluşu ve bu konuların düşünme becerileriyle eşleştirilerek öğretime hazır hale getirilmek istenmesi ise düşünme eğitimi dersinin işlerliğini zora sokmaktaydı. Tüm bu gelişmeler ışığında konu içeriğini düşünme becerileriyle ilişkilendirerek düşünme eğitimi vermek yerine başlı başına düşünme becerilerinin eğitimini verebilecek bir dersin olması eğitimciler tarafından sonucun daha nitelikli olacağı yönünde görüş kazandı (MEB, 2007). Eğitimcilerin genel görüşünün düşünme becerilerinin sadece bu iş için hazırlanmış bir programla yapılacak bir öğretimle gerçekleştirilmesi sonucunda en iyi şekilde kazandırabileceği fikri düşünme eğitimi dersinin oluşturulması açısından bir dönüm noktası oluşturmuştur diyebiliriz. Düşünme eylemine yönelik bu fikirler, eğitimi bir bütün olarak gören eğitimciler tarafından okulun tamamına yansıtılmış, okul idari ve hizmetli personeline yönelik düşünme becerileri eğitiminin olması gündeme gelmiştir. Eğitim süreci boyunca aile ve öğretmen işbirliği sağlanarak aile katılımının artırılması, öğrencinin eğitim çevresinin düşünmeyi teşvik edici biçimde düzenlenmesi ve okul öğretmenlerinin konu bağlamında hizmet içi eğitimlerden geçirilmesi önerilebilir (Akbaba, Kaya, 2015).

Düşünme eğitimi adına hazırlanan öğretim programı öğrencilerin sadece düşünce becerilerini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda onları yaşanan çağın değişimlerine ayak uydurmalarını sağlar. Öğrencinin var oluşunun anlamına ulaşmasını sağlayarak geleceği adına sağlıklı kararlar almasına yardımcı olur. Son yüzyılda yaşanan değişimlerin ne derece büyük olduğunu bilmek, öğrencilerin karar verme anlamında geliştirilmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Artık öğrencilerin dünyanın her yerinden çeşitli davranış şekillerini gözlemleme ve modelleme şanslarının olması, fikir dünyalarında yaşanan değişimi yaşadıkları toplumun kültürüyle anlamlandırmaya çalışmaları onları büyük bir çıkmaza sürüklemektedir. Farklı toplumların kendi kültürel kodlarıyla oluşturduğu problem çözme yöntemleri ve düşünme biçimlerini sorgulamadan benimseyen birey yabancılaşma olgusuyla karşı karşıyadır (Şahin, 2014).

Çocuklar her geçen gün dijitalleşen ve gerçeklikten uzaklaşan dünyada saniyede onlarca görüntü değiştiren ekranlarla çevrelenerek bu albenili dünyaya daha da saplanmaktadırlar. Dijital portalların ve sosyal medya araçlarının kullanımı sayesinde birbirleriyle bağlantı kurma konusunda zaman ve mekan kısıtı ortadan kalkmış olmaktadır (Tükenmez, Güler, Hocoğlu, Şahin, 2019). Öğrencileri bu yeni dünyadan soyutlayarak iyi sonuç almayı beklemek farklı sonuçlar doğurabilir. Hem onların değişimden ve yenilikten uzak bireyler olarak yetişip çağa ayak uyduramamasına hem de çevresi içerisinde yalnız kalmalarına neden olabilir. Akla gelecek bir diğer sonuç ise onların bu dünyaya ilgisinin daha da artmasına neden olacağı olabilir. Öğrencilerin içinde buldukları evrenin değişim evrelerine ayak uydurmaları şarttır.

Gerekli zihinsel kordinasyonu sağlayan bir birey sağlıklı değerlendirmelerle sonuca ulaşabilir. Ancak düşünme becerileri anlamında alışkanlık kazanarak düşüncelerini yönlendirme gücüne sahip birey bunu başarabilir. Öğrencileri pek çok faktörü göz önünde bulundurarak değerlendirme yapan, kendi başına karar verebilen bireyler olarak donatmak ise bu işin en kalıcı çözümü olacaktır. Bunun yolu ise düşünme eğitimi öğretim programının gerçekleştireceği etkinlikler ve bunlarla kazandırılacak kazanımlar ve düşünme becerileriyle olacağı söylenebilir.

Düşünme eğitimi öğretim programının vizyonuna baktığımızda; düşünme eylemi sürecinde temel kabul edilmiş düşünme becerilerini kullanarak kendine özel bir düşünme sistemi oluşturabilen ve bu sistemi hayatın içine taşıyarak davranışlarına, konuşmasına kısacası günlük hayatına aktarabilen, farklı görüş ve düşünceleri dikkate alan bireyler yetiştirmektedir.

Bu programın uygulandığı öğrencilerin;

- Düşünme becerileri bağlamında gelişmeleri,
- Tercih ettikleri düşünme yollarının neler olduğunu farketmeleri,
- Düşünme becerisinin geliştirilebilir olduğunu anlamaları,
- Farklı görüşleri dikkate alarak saygı duymaları,
- Düşünme eylemi süresince milli ve evrensel tüm çevresel değerleri dikkate almaları,
- Şüphe duyma, güvenme, sonuca ulaşmak için ısrarcı olma, dikkat ve merak, tüm süreç boyunca sabırlı olmak gibi süreçleri düşünmenin bir parçası olarak kabullenmeleri,

- Neyi ne kadar bildiğinin ve daha neyi bilmek istediğinin farkında olmaları,
- Düşünme eylemi sonucunda elde ettiği ürünü düzgün bir şekilde nasıl ifade edeceğini bilmeleri,
- Çevresini dikkate alarak sağlıklı analizler yaparak sonuca ulaşmaları,
- Tartışmanın bir çatışma kültürü olmadığını sadece çözüme hizmet etmek için var olduğunu bilmeleri amaçlanmaktadır.

Düşünme eylem olarak ancak belirli aşamalardan geçerek ortaya bir ürün çıkartabilir. Bu süreçte eylemi gerçekleştiren insan, içinde bulunduğumuz evren ve düşündüğümüz konu olmak üzere temel üç odak vardır. Bu bağlamda düşünme eğitimi programını değerlendirdiğimizde insanın dünya üzerindeki yaşantısının ve bilgiyle olan ilişkisinin programın temelini oluşturduğu söylenebilir. Bu süreçte aktif olarak sürecin başrolünü insan üstlenir. Sürdürdüğümüz yaşam ise içerisine herşeyin girebileceği sınırları olmayan büyük bir alandır ve hakkında düşünüp fikir yürüttüğümüz her türlü olay, olgu nesne ya da diğer insanlar bu alanda hayat bulurlar. Düşündüğümüz konu ya da bilgi ise insanın yaşamı içerisine aldığı olay, olgu vb. herşeyin insana sağladığı deneyimle oluşur. Aynı zamanda ortaya çıkan yani üretilen bilgi ise insanın yeni deneyimler ve yaşantılar elde etmesini sağlar. Kısaca bu bir döngüdür. Öğretim programı boyunca amaçlanan bu üç öğeden beklenen insanın düşünme becerilerini geliştirerek bilgisini arttırmasını sağlamaktır. Bilgi çağı olarak ifade edilen günümüzde toplumsal kalkınmanın bireysel gelişmeye bağlı olduğu açık ve net bir şekilde anlaşılmış bu nedenle bireyin eğitimine verilen önem en üst seviyelere ulaşmıştır (Kurnaz, 2019).

Bahsini ettiğimiz düşünme sürecinin üç ögesi olarak sayabileceğimiz birey, evren, konu ya da bilgi düşünmenin gerçekleşmesini sağlayan sistemin çarklarıdır. Bu program ile bireye kazandıracığımız her becerinin getirdiği yaşantısal deneyim bize yeni bir bilgi verecektir. Kazandırdığımız becerilerin işlenmesini sağlayan bir dünyaya daha doğrusu yaşama ihtiyacımız olduğu gerçeğini kabul ettiğimizde aslında bu yaşamın kişiler, araçlar, olaylar ve olgulardan, çeşitli şartlar ve koşullardan oluştuğunu görebiliriz. Tüm bunlar arasında ilişki kurup bunları kavramsallaştıran ise insan olacaktır.

Bu sistem içerisinde bahsini ettiğimiz üç odak sürekli bir etkileşimle birbirlerini değişime uğratırlar. İnsan dünyanın değişmesi için çeşitli fırsatlar üretirken, değişen dünya ise yeni bilgilerin türemesini sağlar. Ortaya çıkan yeni bilgiler ise insanı değiştirmeye başlarken değişen insanda dünyanın yeniden şekillenmesini sağlar.

Bilme eylemini başarıyla tamamlandığını söyleyen bir bireyin yaptığı tek şey var olan herhangi bir yapıyı kavramlarla kodlayarak hatırlamasıdır. İnsanın süregiden yaşam ile ilişkisinin nasıl gerçekleştiğini bilme çabası aslında bir anlamlandırma ve kavramsallaştırma çabasıdır. Kavramlar, düşünce alanında karşılaşılan problemleri çözmede ve yeni düşünceler inşa etmede kilit rol oynayan unsurlardır (İlgaroğlu, Turan, 2018). Birey yaşam ile ilişkisini ise düşünme becerileri sayesinde gerçekleştirir. İnsan doğası gereği ilişki kuran sosyal bir canlı olduğundan insanın hareketlerini ve düşüncelerini çoklu bakış açısıyla değerlendirmek gerekmektedir. Tek bakışlı bir değerlendirme bize insanla ilgili aradığımız cevabı vermeyecektir. İnsan dünya ile ilişkisini karar alma mekanizması sayesinde yürütür ve karar verme deneyimi arttıkça daha uygun kararlar verebilir hale gelir (Özdemir, 2019). Sosyal bir varlık olan insan ilişkisini sadece süregiden hayatla değil geçmişiyile de devam ettirir. Kültür

ve tarih insan hayatı adına büyük bir anlam ifade eder. Bu değerler ise bireyin kim olduğu, nereden gelip nereye gittiği ile ilgili varoluşuna yönelik kendisine sorduğu sorulara cevap bulması açısından çok önemlidir. Bu soruların cevaplarını bulmaya çalışan birey temel bazı düşünme becerilerini işe koşmak zorundadır. Eleştirel düşünmenin getireceği sorgulayıcı ve şüpheci yaklaşım, yaratıcı düşünmeyle filizlenen yeni fikirler ve özenli düşünme ile çevreyi dikkate alan bir tavır bireyin sorularına cevap bulmak için çıktığı yolculukta ona yön gösteren temel yapı taşları olacaktır.

2. Değerler Eğitimi Üzerine

Toplumun tüketim alışkanlıkları ve bu alışkanlığın ortaya çıkardığı yoksunluk hali insanları sürekli yeni olana adanmış bir ruha büründürmüş, bu durum insanlığı vazgeçilemez bir kısır döngüye sürüklemiştir. İnsanlığın kendisine ve çevresine verdiği değeri sahip olduklarıyla sınırlandıran bu bakış, insanlığı daha çok ve daha hızlı tüketmeye yönlendiren en temel ateşleyici olmuştur. Tüketimin bir statü sembolü olarak görülmesi ise tüketim çılgınlığını tetiklemektedir (Şentürk, 2010).

İnsan davranışlarının id ile ortak hareket eden yapısının yanında değer ve kültürle hareket eden yapısı onu düşünce bazında ikiye ayırmıştır. Bu durum; değer kavramını toplumun sistematik bir düzen içinde yaşayabilmesi için elzem hale getirmiştir. Zira değer kavramı, davranışlarımıza yol gösteren, toplum üyelerinin çoğunluğu tarafından gerekli oldukları kabul edilen, düşünce, inamış ve kurallar bütünüdür (Kızıler ve Canikli, 2015).

Birey sahip olduğu ya da olamadığı değerler bütününcü yaşar, inanır, baş kaldırır ya da boyun eğer. Değer kavramının etki dünyasının bu denli geniş olduğunun fark edilmesiyle bu kavrama sınırlar çizme, öğretimi yapılabilir bir forma dönüştürme çalışmaları başlamıştır. Örtük olarak öğretimi yapıma eğiliminde olunan değer eğitiminin planlı öğrenme yaşantılarıyla gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Doğanay, 2006).

Yerellik ya da mikro milliyetçilik değer eğitiminin bireylerin hayatına çok farklı şekillerde nüfuz etmesine neden olmuş, değer olarak belirlenen toplumsal ahlak düzenine ait konuşulmayan kuralları gün yüzüne çıkarmıştır. Değer eğitiminin öneminin anlaşılmasının toplumsal kırılma dönemlerine denk gelmesi ise tesadüfi değildir. Devlet yöneticileri ve eğitim politikacıları toplumun yeniden inşası için en temel mekanizmanın örgün eğitim sistemi olduğunu fark etmişler ve makbul vatandaş için eğitim sistemi ve öğretim programlarını bunun için denek olarak kullanmaktan geri kalmamışlardır. Böyle bir tablo içerisinde değer eğitimi adı altında farklı anlayışlar ve bu anlayışları hayata geçirme yöntemleri ortaya çıkmış ve sonuç olarak değerler eğitimi farklı öğretim programlarında farklı biçimlerde yer almaya başlamıştır (Yaylacı, Beldağ, 2018).

Uluslararası alanda ahlak eğitimi, karakter eğitimi, etik eğitimi, kişisel ve toplumsal eğitim, vatandaşlık eğitimi, kamu eğitimi, dini eğitim, moraloji ve demokratik eğitim gibi farklı isimler altında yürütülen değerler eğitimi farklı coğrafyalarda önem verilen bir alan olarak varlığını sürdürmektedir (Meydan, 2014).

Değer eğitimi sürecinde kullanılan yaklaşımlar, öğretim anlayışında geçmişten günümüze yaşanan değişime ayak uydurmak adına farklılaşmıştır. Değer öğretimi yaklaşımlarını temel manada üç başlık olarak ele almak mümkündür. Bunlar; geleneksel olanlar, modern yaklaşımlar, bütüncül anlayışlardır. Geleneksel yaklaşımlar olarak ifade

edilen öğretim yaklaşımları değer aktarımı boyutuyla planlanmış, değer telkini ve davranış değiştirme gibi yaklaşımlardır. Modern yaklaşımlar diye ifade ettiğimiz değer geliştirme yaklaşımları olarak ise değer açıklama, ahlaki muhakeme, değer analizi sayılabilir. Bütüncül yaklaşım olarak ise günümüz eğitim sisteminde kabul görmüş karakter eğitiminden söz edilebilir (Akbaş, 2008).

Karakter eğitimi anlayışı geleneksel ve modern yaklaşımları bir arada kullanarak bireyin duyuşsal ve bilişsel alanlarına ortak olarak hitap etmeyi hedefler. Değer eğitiminde inanç boyutlu değerleri, kültürel normları dikkate alan bu bakış açısı Türk eğitim sisteminin genel amaçlarına uygun olarak işler. Bu durum bütüncül öğretim yaklaşımlarının ülkemizde kendisine daha çok yer bulmasını sağlamıştır (Meydan, 2012).

Değer eğitimi modasının küresel bağlamda kendisine yer bulması ile birlikte Türkiye de bu sürece ayak uydurmaya çalışmış, 2005 yılında değişen öğretim programlarında değer eğitimi önemli bir yer tutmuş ve ilerleyen yıllarda gerçekleşen şûra kararları ile değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar ülkemizde hız kazanmıştır. Türkiye'nin değer eğitimine yabancı olmayışı Osmanlı Devleti'nin de ahlak eğitimine önem vermesiyle açıklanabilir (Şimşek, 2018). Fakat gerekli tanımsal ve amaçsal altyapıya ulaşmadan gerçekleşen bu ivmelenme değerler eğitimi ile ilgili pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Ülkemizin kültürel altyapısının ve geleneklere işlemiş dini köklerin değer eğitimini uzun vadede ne şekilde etkileyeceği üzerine planlama yapılmamıştır. Değer kavramının tanımlanmasının farklı formlarda karşımıza çıkması bu kavram ile ilgili ortak bir aklın olmadığına kanıttır. Ancak tanımlamayla ilgili bu geniş yelpazenin aksine değer eğitiminin nasıl gerçekleşeceği ile ilgili ortak bir akıl türemiş ve bu akıl değer eğitiminin merkezi olarak modern okulları adres göstermiştir. Okulların çözüm için tek adres olarak görülmesinin altında yatan sebebin; toplumdaki ahlaki erozyonun suçlusu olarak okullardaki yetersizliğin görülmesi olduğu düşünülebilir. Benimsenen evrensel değerlerin farklı yaşam tarzlarına, inanış biçimlerine, kültür koşullarına aldırmaksızın sabit değer setlerini toplumu 'iyi' hale getirmek için standart bir reçete olarak görülmesi ise yanlışın en başta yapıldığının kanıtı olarak gösterilebilir. Topluma ait kültürel değerlerin ise eğitim adına alınacak kararlarda gözardı edilmesi bu süreci başarısızlığa uğratacaktır.

Böyle bir tablo içerisinde okulların değerler eğitiminin gerçekleştirileceği tek önemli yer olarak görülmesi, okullarda hangi değerlerin ne şekilde kazandırılacağına dair belirsizlik, geleneksel ve kültürel figürlerin değer öğretimi için bir araç olarak kullanılması ve bunun sonucu olarak değerlerin taraf tutar bir hal alması gibi sebepler değer eğitiminin hala sağlam bir zemine oturtulamadığını düşündürmektedir.

Ülkemizin geçmişten bugüne isteyerek yaşadığı ya da yaşamak zorunda bırakıldığı dönüşümler, eğitimi ve okulları değer eğitimi adına ülkemizin en temel can simidi haline getirmiştir. Kaçınılmaz olarak gerekli değer ve becerilerin öğrencilere kazandırılması okulların temel görevi olmuştur (Ekşi, 2003). Bu durum bir ahlaki idealin sanki gerçekleştirilmesi mümkün bir hedefmiş gibi algılanmasına neden olmuştur. Mükemmellik statüsünde bir ahlak ya da karakter eğitimi ancak bir ideal olarak nitelendirilebilir. Hedeflenen değer eğitimini en iyi şekilde gerçekleştirmenin en akılcı yolu, değerleri öğrencinin hayatının satır aralarına yerleştirmek olduğu söylenebilir. Haydi çocuklar bu haftaki değerimiz budur

diyerek değer öğretimi yapılamayacağını, değer kazandırma sürecini süresi belirlenmiş bir ders saatine hapsedmenin yanlışlığı aşıkardır (İnam, 2013).

Okul kültürü içerisinde kazandırılabilir pek çok değer, öğreticinin tavrı, dayatma yarışmalar ve içeriği iyi nitelendirilmemiş projeler sebebiyle çok uzak hedeflere dönüşmektedir. Mana eğitiminin teknik adımlarla yapılamayacağını kanıtlanmasını beklemek malumun ilamı için heyecanla beklemekten öte bir şey değildir.

Milli eğitim bakanlığının yenilediği öğretim programlarının odak noktalarından birinin de değerler eğitiminin olduğu söylenebilir. Eğitimin sonucu olarak iyi bir birey ortaya çıksın istiyoruz ancak iyi kelimesinin tanımını tam olarak yapamıyoruz. Kültürüne ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlı, onlardan vazgeçmeyen ve dönüşüm süreçleri sonrasında dahi onları ayakta tutmayı görev edinmiş bir birey iyi kelimesinin karşılığı olabilir mi? Modern çağın gerekleri ölçüsünde insani davranışlar sergileyen, farklı inanışlara, yaşayışlara sergilediği müthiş hoşgörüyü var olan bir birey iyi midir? Evrensel değerler üzerine inşa edilmiş bir değer piramidi kültürel yozlaşmayı beraberinde getirir mi? Cevap olarak ahlaki davranışların iyi ve kötü hükümleri bağlamında nitelendirilebileceği, dolayısıyla ahlaki davranışların birer değer hükmü ile açıklanabileceği söylenebilir (Güngör, 1993).

Ayrıca, değer olarak belirlenecek ifadelerin değer ifade etme durumu için bir kriter belirlemek zordur. Zira sabır, hoşgörü gibi kavramlara değer atfı yapılmış olsa bile bu kavramların insan doğasının gelişimsel sürecinin bir parçası oldukları düşüncesi de çok uzak bir düşünce değildir. Sonuç olarak değer olarak belirlenen ifadelerin insan doğasının gelişimsel seyri içerisinde karşımıza çıkan olağan davranış biçimleri olup olmadığını iyi ayırt etmek gerekmektedir.

Ders kitapları içerisine yerleştirilen görseller ve okuma metinlerinin içerdiği varsayılan değerler üzerine yapılan pek çok çalışma göstermektedir ki bazı değerler ihmal edilmekte ve yine bazı değerler fazla parlatılmaktadır. Bu durumun değerler arasındaki dengeyi bozduğu söylenebilir. (Karagöz, 2009; Parlakyıldız, 2009; Somuncu, 2008; Şen, 2008; Zafer, Merey ve Karatekin, 2011; Deniz, Karagöl, 2018). Hoşgörü sahibi olmayan fakat duyarlı ama aile birliğini önemsemeyen bir bireyin barışçı ve özgürlük kavramını içselleştirmemiş halini zihinde canlandırmak oldukça zordur. Halbuki günümüz değer eğitimi sisteminin akıl yürütme, mantık, empati geliştirme, özsaygı ve işbirliği geliştirme gibi süreçlerle dengeli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir (Çomaklı, 2015). Bu süreçte kullanılacak materyallerin iyi seçilmesi gerekmektedir. Örneğin; eğitim amaçlı çizgi romanlar seçilirken kendi öz tarihimizdeki kahramanların da bulunduğu karelere ve gelenek göreneklerimizden yansıyan örneklerle de yer verilmelidir. Bu yolla değerlerimizin sağlıklı bir şekilde kazandırılmasına katkı sağlanmış olacaktır (İlhan, 2016).

Değerler eğitimi bir süreç eğitimidir ve her sürecin bir değerlendirmeye ihtiyacı olduğu malumdur. Fakat değerler eğitimi bir değerlendirmeye tabi tutmak çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Ancak öğrencilere her karne döneminde verilen notlardan bir tanesini ders içi performans notları oluşturmaktadır. Bu notlar öğrencinin ders içindeki etkililiğinden ziyade çoğu zaman öğrencinin ahlaklılığı üzerinden verilmektedir. Bu durum ise değer eğitimi farklı bir kısıpca sürüklemektedir. Ders başarımları düşük olsa bile iyi ve ahlaklı bir öğrenci olursam öğretmen bana geçer not verir düşüncesi öğrenciyi sahip olmadığı bir davranış biçimine yönlendirmekte bu da suni bir değer eğitimi yapılmış havası yaratmaktadır.

Egan'ın, bir örneği ile bu kritiği ve değer eğitimi konusunu bitirmek yanlış olmayacaktır (Akt. Yaylacı, 2016);

Yönetimin, işle ilgili maddi ödüllerin dağıtımında yeni bir yol uygulamaya başladığını düşünelim. Bu yeni uygulamaya göre haftada bir defa sinemaya gitmek zorunludur. Filminden çıkıldığında küçük bir masaya oturmanız ve az önce izlediğiniz filmle ilgili (Üçüncü kovalamaca sahnesindeki arabanın rengi ne idi? a) kırmızı, b) mavi, c) kahverengi, d) beyaz) gibi çoktan seçmeli sorulara cevap vermeniz gerekmektedir. Bu testteki skorunuza göre gelecek haftaki ücretiniz belirlenecektir. Sonra gelecek hafta aynı rutini tekrarlıyorsunuz ve sonraki hafta ücretiniz aynı biçimde belirlenir. Bu durumda sinemaya gitme zevkinize ne olur? Bu durum okulu anımsatmaktadır. Sinema izleme zevki puan kazanma kaygısına dönüşmüştür.

Değerler eğitiminin sadece formal bir değer kazandırma sürecinden ziyade bütüncül olarak ailenin, okulun niteliksel ve fiziksel altyapısının, çevrenin iyi bir şekilde organizasyonu ile mümkün olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Okul bu sürecin hep baş sorumlusu olarak kalacaktır ancak unutulmamalıdır ki hayatın kendisi okuldur.

Amaç

Örgün öğretim programları ve planlarında değer eğitimi ve beceri eğitime özel bir yer ayrıldığı bilinmektedir. Farklı öğretim programları ve planları içinde değer eğitimi ve beceri eğitime ne derece yer verildiği ve nasıl kazanım ilişkisi kurulduğuna dair farklı çalışmalar bulunmaktadır.

Bu çalışma, ortaokul 7. sınıf seviyesinde seçmeli ders olarak okutulan Düşünme Eğitimi dersi öğretim programının ve dersin uygulama safhasında kullanılmakta olan öğretmen kılavuz kitabının değer eğitimi sürecinde kullanılan değerlere ve sosyal bilgiler öğretim programında belirtilmiş becerilere ne derece yer verildiğini, yeni bir düşünme eğitimi öğretim programı ve kılavuz kitabına ihtiyaç olup olmadığını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışma sonunda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2016 yılında hazırlanmış Düşünme Eğitimi Dersi Öğretim Programının, 2018 Sosyal bilgiler öğretim programında belirlenen değer ve beceriler açısından güncelliği değerlendirilecektir. Düşünme eğitimi dersinin değer ve beceriler açısından incelenmesi ve öğretim programlarının güncelliğine yönelik başka bir çalışma bulunmamaktadır. Yapılan değerlendirmenin; Düşünme Eğitimi dersine yönelik ders kitabı hazırlanması ve öğretim programının güncellenmesi sürecine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Çalışma verilerinin toplanması ve verilerin analiz süreci doküman incelemesi yöntemi ile tamamlanmıştır. Doküman incelemesi, çalışmanın amacına uygun olarak belirlenmiş yazılı kaynakların olgu ve olgular hakkında içerdiği bilgilerin analizini kapsayan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Çalışma süresince 2016 yılında yayınlanan Düşünme Eğitimi Öğretim programı ve alanda tek kitap olma niteliği taşıyan Düşünme eğitimi öğretmen kılavuz kitabında yer alan kazanımlar ve etkinlikler 7. sınıf boyutuyla incelenmiştir (Dombaycı, Ülger, Gürbüz ve Arıboyun, 2011). Çalışmada Sosyal Bilgiler öğretim programında değerler eğitimi başlığında ele alınan ; *adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık,*

dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerinin varlığı ve tekrarı incelenerek kullanılan mevcut Düşünme Eğitimi öğretim programı ve öğretmen kılavuz - etkinlik kitabının değerler açısından güncelliği ile ilgili çıkarımlarda bulunulmuştur.

Çalışmanın ikinci aşamasında ise sosyal bilgiler öğretim programında temel beceriler olarak ele alınan; *araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme, empati, finansal okuryazarlık, girişimcilik, gözlem, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, iletişim, işbirliği, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, kanıt kullanma, karar verme, konum analizi, medya okuryazarlığı, mekanı algılama, öz denetim, politik okuryazarlık, problem çözme, sosyal katılım, tablo grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, yenilikçi düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama* becerilerinin varlığı incelenerek düşünme eğitimi öğretim programı ve kılavuz kitabın beceriler bağlamında güncellik durumu ile ilgili tespitler yapılmıştır (MEB, 2018).

Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretim programı incelendiğinde karşımıza çıkan değer seti ve temel beceriler doğrultusunda Düşünme Eğitimi öğretim programı ve uygulama sürecinde halen kullanılmaya devam eden Düşünme Eğitimi Öğretmen kılavuz kitabı incelenmiştir. Öğretim programı ve kılavuz kitap, güncellenen Sosyal Bilgiler öğretim programında belirlenen değer ve becerileri barındırması bakımından değerlendirilmiştir.

Düşünme Eğitimi dersi için 2016 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan öğretim programında 7. sınıf seviyesinde toplam 6 tema ve bu temalar içerisinde 9 hedef, bu hedeflere bağlı olarak toplam 33 kazanım belirlenmiştir. Aynı zamanda 7. sınıf seviyesinde toplam 21 değer belirlenmiştir. Dersin 7 ve 8. sınıf seviyesinde tamamını kapsayacak şekilde 14 beceri kazandırılması hedeflenmiştir.

Tablo 1. Düşünme Eğitimi Öğretim Programı 7. Sınıf Kazanım, Hedef, Değer ve Becerileri

Tema	Kazanımlar	Hedefler	Değerler	Beceriler
Düşünme Evreni	Düşünmenin insana özgü bir faaliyet olduğunu kavrar.	Öğrencilere düşünmenin insana özgü bir faaliyet olduğunu kavratarak, insan olma niteliğini geliştirdiğine dikkat çekmek.	Hayata anlam ve değer verme	Sorgulama becerisi
	Düşünmenin insan olma niteliğini geliştirdiğini kavrar.		Düşünmeye dair duyarlılık	Araştırma yapma becerisi
Düşünmeye Çağrı	Merak ve hayret duygularını harekete geçirerek, araştırmaya istek duyar.	Öğrencilerin hayret ve merak duygularını harekete geçirerek, onları araştırma ve öğrenmeye sevk etmek.	Fiziksel, kültürel ve sosyal çevreye duyarlılık	
	Çevresindeki sorunlara ilgi ve duyarlılık gösterir.		Sorgulayıcı olma	Verilerden anlam çıkarma becerisi
	Karşılaştığı durumları anlamada sorgulayıcı davranır		Sorumluluk bilinci	

Düşünme: Hayatın İnşası	Düşünmenin hayata bakışını zenginleştirdiğini fark eder.	Öğrencilere düşünmenin, hayata bakışı olumlu yönde etkileyen ve insanı mutlu kılan bir eylem olduğunu kavratmak.	Düşünme sevgisi	Veriler arasında ilişki kurma becerisi
	Düşünmenin empati gücünü geliştirdiğini fark eder.		İlişkilerine özen gösterme	
	Düşünmenin iletişimi kolaylaştırdığını kavrar.		İyimserlik.	Mevcut verileri anlamlı biçimde bütünleme becerisi
	İyimser ve umutlu olmayı düşüncelerine yansıtır.	Öğrencilere düşünmenin sorunları çözme ve hayatı geliştirmedeki gücünü kavratmak.	Üretken olma	
	Bilgi üretmede düşünmenin önemini kavrar.		Gelişime açık olma	
	Hayatı geliştirmede düşünmenin önemini kavrar.		Üretken olma	Problem çözme becerisi
	Sorunları çözmeye düşünmenin gücünü kavrar.	Öğrencilere düşünme etkinliğinin eleştiri ve yaratıcılık ile gerçekleştiğini kavratmak.		Alternatif geliştirme becerisi
	Eleştirinin düşünmeyi geliştirdiğini kavrar.			
Düşünmenin Boyutları	Yaratıcılığın düşünme ile geliştiğini kavrar			
	Düşünmenin aşamalı bir zihinsel üretim olduğunu kavrar.			
	Bilinenden yola çıkarak bilinmeyene ulaşır.			Özgün fikir ve ürünler geliştirme becerisi
	Problemin çözümünde varsayımlar oluşturur	Öğrencilere düşünmenin, mantıklı, sistemli ve aşamalı zihinsel bir üretim olduğunu kavratmak.	Bilme sevgisi	Eleştirme becerisi
	Dağınık verilerden anlamlı bir bütün oluşturur.		Sabırlı olma.	
	Bir bütünü benzerlik ve farklılıklarına göre sınıflar.			Yöntemli düşünme becerisi
Düşünme faaliyetinin ölçütlere bağlı olarak gerçekleştiğini kavrar.				
Bir şeyin değerini ölçerken kıyaslama yapar ve tek tek olaylardan genel ilkelere ulaşır.				

Düşünmenin Renkleri	Bir durumun problem olup olmadığına karar verir.	Özgün olma,		
	Sorunların tespiti ve çözümünde kendi bakış açısını geliştirir	Öğrencilere bir konu etrafında farklı fikirlerin ortaya çıkabileceğini göstererek, kendi bakış açısını bulmanın ve kendi düşüncesini geliştirmenin önemli olduğunu kavratmak.	Yaratıcı olma	
	Kendi düşüncelerini ifade ederken özgüvenli davranır.		Kendine saygı	Kıyaslama yapma becerisi
	Bir konu etrafında farklı görüşlerin ortaya çıkabileceğini kabul eder.		Farklı düşüncelere saygı duyma	
	Farklı düşünceleri saygıyla karşılar.			Kanıt kullanma becerisi
	Eleştirilere tahammül gösterir.	Öğrencilere düşünce farklılıklarının ortak yaşama kültürüne katkı sağladığını kavratmak.	Hoşgörülü olma	
	Eleştirilerden yararlanır.		Gelişmeye açık olma	Dili etkili kullanma becerisi
	Farklı düşüncelerin bir zenginlik olduğunu kabul eder.		Tahammüllü olma	
Düşünmenin Dinamizmi	Başkalarının düşüncelerinden faydalanmayı öğrenir.		Kurgulama planlama becerisi	
	Geleceğin kurgulanmasında düşünmenin önemini kavrar.	Öğrencilere düşünmenin dinamik bir süreç olduğunu ve geleceği inşa etmede önemli rolü bulunduğunu kavratmak.	Hayata bağlılık	
	Düşünme etkinliğinin zaman (geçmiş, şimdi ve gelecek) ile ilişkisini fark eder			

Ancak öğretim programı yayınlanan dersin, yayınlanan programa göre hazırlanmış bir kılavuz ya da ders- etkinlik kitabı bulunmamaktadır.

2016 yılı Düşünme Eğitimi Öğretim programında temalar içerisinde kazanımlara bağlı olarak verilmesi planlanan değerler ile 2018 yılı Sosyal bilgiler öğretim programında verilmesi hedeflenen değerler karşılaştırıldığında 18 yeni değer ile ortak olarak sadece duyarlılık, sorumluluk, çalışkanlık, sevgi ve saygı değerleri tespit edilmiştir. Diğer 13 değer olan; adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, dayanışma, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleri ise tespit edilememiştir.

Kazandırılması hedeflenen beceriler açısından öğretim programlarını incelediğimizde ise 2016 yılında yayınlanan Düşünme Eğitimi Öğretim programında güncel Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan 27 beceriden araştırma, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, problem çözme, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerilerinin yer aldığını görmekteyiz. Diğer 22 beceri olan çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, dijital

okuryazarlık, empati, finansal okuryazarlık, girişimcilik, gözlem, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, iletişim, iş birliği, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, karar verme, konum analizi, medya okuryazarlığı, mekanı algılama, öz denetim, politik okuryazarlık, sosyal katılım, tablo-grafik ve diyagram çizme yorumlama, yenilikçi düşünme, zaman ve kronolojiyi algılama becerilerine ise yer verilmediği görülmektedir.

2011 yılında hazırlanan Düşünme Eğitimi öğretmen kılavuz ve etkinlik kitabı halen alan içi uygulama adına tek kaynak olduğu için uygulayıcılar tarafından kullanılmaya devam etmektedir (Dombaycı, Ülger, Gürbüz ve Arıboyn, 2011).

Seçmeli Düşünme Eğitimi dersinin sınıf içi uygulama sürecinde kullanılmakta olan Düşünme Eğitimi Öğretmen kılavuz kitabı incelenmiş ve 2016 yılında hazırlanan öğretim programı kazanımları ile nitelik ve nicelik bakımından farklılıklar tespit edilmiştir. Öğretim programında 7. sınıf seviyesi için 33 kazanım belirlenirken, uygulanmakta olan öğretmen kılavuz kitabında 7. sınıflara yönelik 22 kazanım belirlenmiştir.

Kılavuz kitabın etkinlik ve kazanım ilişkisi içinde kazandırmayı hedeflediği değerler olan dikkatli olma, kuşku duyma, meraklı olma, özen gösterme, özgünlük, özgüven, sabırlılık, saygılı olma, sorumluluk, tarafsızlık, tutarlılık değerleri ile güncel sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler karşılaştırıldığında ise ortak olarak sadece özgünlük, saygılı olma ve sorumluluk olmak üzere 3 değer tespit edilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen Kılavuz ve Etkinlik Kitabı Kazanım- Etkinlik- Değer İncelemesi

Kazanımlar	Etkinlikler	Değerler
7.1. Düşünülp yapılan ve düşünülmeden ortaya konan hareketleri ayırt eder.	Düşünürken	Dikkatli Olma
7.2. Kendisini düşünmeye yönelten nedenleri açıklar.	Neden Böyle Düşündüm?	Kuşku Duyma
7.3. Kelimelerin gerçek ve mecaz anlamlarını ayırt eder.	Mecaz Nedir?	Dikkatli Olma
7.4. Söz ve söz gruplarının cümle içinde farklı anlamlara gelebileceğini fark eder.	Aynı mı? Farklı mı?	Dikkatli Olma Tutarlılık
7.5. Soru ve cevap ilişkisini değerlendirir.	Sorular ve Cevaplar	Kuşku Duyma Tutarlılık
7.6. Bilgi paylaşımının gerekliliğini değerlendirir.	Filin Tarifi	Dikkatli Olma Kuşku Duyma Sorumluluk
7.7. Ölçüt belirlenmesi sürecinde öznelliği ve nesnelliği ayırt eder.	Bir Profesörün Dersi	Dikkatli Olma Meraklı Olma
7.8. Olay ve olguları belirlenen ölçütlere göre sınıflandırabilir.	Elmalar, Havuçlar, Bezelyeler...	Özen gösterme
7.9. Bütün ve bazı ifadelerinin cümlelerin doğruluk değerine etkisini değerlendirir.	Bütün, Bazı ve Doğruluk Değeri	Tarafsızlık
7.10. Tümdengelim dayalı olarak genelleme yapar.	Tümdengelimli Genellemeler	Tutarlılık
7.11. Eylemlerinde göz önüne alacağı şartları değerlendirir.	Eylemler ve Şartlar	Tarafsızlık

7.12.	Amaca uygun bir şekilde araç seçer.	Amaç Araca, Araç da Amaca Muhtaçtır!	Dikkatli Olma Özgünlük Özgüven
7.13.	Bir durumun problem olup olmadığını kişilere ve şartlara göre değiştiğini fark eder.	Problem mi?	Saygılı olma Sabırlılık Tarafsızlık
7.14.	Alternatife gerek duyulan durumları tespit eder.	Alternatif İhtiyaç ve Seçenek İlişkisi	Özen Gösterme
7.15.	İhtiyaca yönelik olarak en uygun alternatifi seçer.	Alternatif İhtiyaç ve Seçenek İlişkisi	Özgüven Sorumluluk
7.16.	Verilen veya gösterilen gerekçelerin uygunluğunu değerlendirir.	Güçlü Gerekçe – Zayıf Gerekçe	Tarafsızlık
7.17.	Olayları, çoklu neden ve çoklu sonuç ilişkisine göre değerlendirir.	Olaylar, Çoklu Nedenler ve Sonuçlar	Tutarlılık Tarafsızlık
7.18.	Kendisinin ve diğer kişilerin eylemlerinin olası sonuçlarına ilişkin tahminde bulunur.	Tahmin ve Faydaları	Kuşku Duyma Meraklı Olma
7.19.	Varsayımlara dayalı olarak olası durumları değerlendirir.	Olsaydın - Olmasaydın Olsaydı - Olmasaydı	Özgüven Kuşku Duyma
7.20.	İfade ve eylem arasındaki tutarsızlıkları değerlendirir.	Doktorlar Sigarayı Bırakıyor!	Tutarlılık
7.21.	Sorumluluğun ne ifade ettiğini bilir.	Sorumluluk Nedir?	Sorumluluk
7.22.	Atatürk'ün düşünce ve ifade özgürlüğüne verdiği değeri ortaya koyduğu inkılaplar üzerinden açıklar.	Atatürk Yurttaşlarını Dinliyor	Saygılı Olma Özen Gösterme Tarafsızlık

Kazanımlar ve etkinlik içerikleri incelendiğinde değerlerin varlığı ve tekrar durumları şu şekilde karşımıza çıkmaktadır; dikkatli Olma (6), kuşku Duyma (5), tutarlılık (5), sorumluluk (3), meraklı olma (2), özen gösterme (3), tarafsızlık (6), özgünlük (1), özgüven (3), saygılı olma (2), sabırlılık (1).

Kılavuz kitapta yer alan değerler ile 2016 yılı Düşünme eğitimi öğretim programında belirlenen değerler arasında ise ortak olarak özen gösterme, özgünlük, sabırlılık, saygılı olma, sorumluluk olmak üzere 5 değer tespit edilmiştir.

Sosyal Bilgiler öğretim programında belirlenmiş 27 temel beceri ile kılavuz kitapta yer alan 24 beceri arasında ise ortak olarak sadece empati ve problem çözme becerileri tespit edilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

7. sınıf Düşünme Eğitimi dersinin uygulanışı bağlamında çerçeve bir işleyiş sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için 2016 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan öğretim programı incelendiğinde 9 hedef- 33 kazanımın, 21 değer ve 14 beceri ile donatıldığı görülmektedir. Ancak uygulanmakta olan mevcut program güncellenen 2018

sosyal bilgiler öğretim programı değer ve beceri setleriyle karşılaştırıldığında farklılıklar görülmektedir.

Sosyal bilgiler öğretim programında belirlenen değer seti içerisinde yer alan 18 değer içerisinde sadece 5 temel değer ile ortaklık belirlenmiştir. Bu değerler *duyarlılık, sorumluluk, çalışkanlık, sevgi ve saygı* değerleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretim programında kazandırılması hedeflenen 27 beceriden ise 5 temel beceri ile ortaklık tespit edilmiştir. Bu beceriler ise *eleştirel düşünme, kanıt kullanma, problem çözme, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma* becerileridir. Diğer hedef becerilere yönelik bir ortaklık tespit edilememiştir.

2016 yılı Düşünme Eğitimi öğretim programı ve güncellenen Sosyal Bilgiler öğretim programına rağmen sahada kullanılacak kılavuz ve etkinlik kitabı niteliği taşıyan sadece bir kitap bulunmaktadır.

Düşünme Eğitimi öğretmen kılavuz ve etkinlik kitabının kazandırmayı hedeflediği değer ve beceri setleri güncellenen Sosyal bilgiler öğretim programı değer ve becerileri açısından incelendiğinde ise *özgünlük, saygılı olma, sorumluluk* olmak üzere 3 değer, *empati ve problem çözme* becerileri olmak üzere 2 beceri karşımıza çıkmaktadır.

Aynı kitap Düşünme eğitimi öğretim programı değer setleri açısından değerlendirildiğinde ise; *özen gösterme, özgünlük, sabırlılık, saygılı olma, sorumluluk* olmak üzere 5 ortak değer tespit edilmiştir.

Araştırma süresince elde edilen bulgular doğrultusunda Düşünme Eğitimi dersinin kazanım, hedef, değer ve beceri boyutuyla büyük bir eksikliği kapatmaya çalışıldığı söylenebilir.

6., 7., 8. sınıf seviyesiyle eğitimine seçmeli ders olarak başlanan düşünme eğitimi dersi 2016 yılında kabul edilen yeni öğretim programı ile 7. ve 8. sınıf seviyesinde okutulacak bir derse dönüştürülmüştür. Gerçekleşen bu değişim öğretmen kılavuz kitabına yansımamış saha içi uygulamaya yönelik halen bir önceki öğretim programını dikkate alarak hazırlanmış kılavuz kitap kullanılmaktadır. Aynı zamanda yenilenen düşünme eğitimi öğretim programının da güncellenen Sosyal bilgiler öğretim programı beceri ve değer setleri karşısında güncelliğini yitirmiştir.

Ülkemizin bölgesel bir güç olma sürecinde yaşadığı dönüşüm farklı pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da kendisini göstermiştir.

Ülkemiz 2023 eğitim vizyonu ve geleceğe yönelik eğitim planları incelendiğinde insanın somato-psiko-spiritüel (beden- psişe- ruh) üçlemesiyle odağa alındığı görülmektedir. Bu bağlamda eğitim sistemimizle bir bütünlük içerisinde varlığını sürdürecektir insanın gelişimsel seyri içerisinde Düşünme Eğitimi dersi, bireyin kendini bilmesi ve tanınması konusunda yol gösterici özellikleri olan bir derstir. Kendisini tanıyan, sınırlarını ve görevlerini bilen, çağın gerektirdiği düşünme becerilerini kazanmış bir birey yetiştirmek eğitim sistemimizin temel hedeflerindedir. Bu doğrultuda uygun eğitimin verilebilmesi için Düşünme eğitime dersine gerekli önem ve itibar verilerek öğretim programı gözden geçirilmeli, sürecin en önemli aşaması olan sınıflarda uygulama basamağı için acilen güncel bir öğretmen kılavuz- etkinlik kitabı basılmalıdır. Bireyi ruhsal ve kişisel olarak daha nitelikli hale getirmek üzere yola çıkılan bu ders ancak bu sayede uygulayıcıların tesadüfi hatalarından arındırılabilir.

Öneriler

Çalışma süresince ve sonuç olarak elde edilen bulgular doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığına, dersin uygulayıcısı olan öğretmenlere ve konu ile ilgili çalışma yapan araştırmacılara yönelik olarak;

- Düşünme Eğitimi öğretim programının güncellenmesi gerektiği yönünde elde edilen bulgulardan hareketle, dersin Sosyal bilgiler öğretim programı ve 2023 eğitim vizyonu çerçevesinde revize edilmesi,
- Saha içi uygulamaya yönelik öğretmen kılavuz ve etkinlik kitabı hazırlanması,
- Düşünme Eğitimi dersinin uygulama sürecinde yer alan öğretmenlerle yapılan görüşmeler ve araştırmacının gözlemleri sonucunda; 8. sınıf öğretim programında Düşünme Eğitimi dersinin öğretmenler tarafından T.C İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi için soru çözme saati olarak kullanıldığı görülmüştür. Bu yanlış uygulama ile ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması,
- Dersin disiplinlerarası yapısı göz önünde bulundurularak; farklı alanlar ile daha çok ilişki kurulması ve bu anlamda derse katkı yapılabilecek bir öğretim programı hazırlanması,
- Dersi veren öğretmenler ile uygulama sürecine dair uygulama paylaşımlarının yapıldığı hizmet içi eğitimler gerçekleştirilmesi,
- Araştırma bulgularına göre kullanılmakta olan Düşünme Eğitimi öğretim programında bazı becerilere yer verilmediği görülmektedir. Bu becerilerin kazandırılmasına yönelik Öğretmenler tarafından derse yönelik materyal tasarımı yapılması,
- Dersin okul dışı öğrenme ortamları çerçevesinde işlenerek daha eğlenceli ve yaşantıya dayalı bir hale getirilmesi,
- Düşünme eğitimi dersi sürecinde kazandırılması hedeflenen becerilerin öğrencilerin farklı dersler üzerindeki akademik başarılarına etkisi üzerine çalışmalar yapılması,
- Alan uzmanları tarafından uygulama sürecinde veya sonunda kullanılacak farklı beceri ve değer ölçekleri geliştirilmesi gibi önerilerde bulunulabilir.

Kaynakça

- Akbaba A., Kaya B. (2015), Okul Öncesi Öğrencilerinin Düşünme Becerilerinin Gelişmesine Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(55), 148- 160. DOI: 10.17755/esosder.41522
- Akbaş, O. (2008). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (16), 9-27
- Arklan, Ü., Taşdemir, E. 2008, Bilgi Toplumu ve İletişim: Bilginin Yayılması Sürecinde Kitle İletişim Araçları ve İnternet, *Selçuk İletişim*, 5 (3), 67-80
- Çelebi G.Ö. (2018) Tarih Öncesi Dönemlerde İletişim, Etkileşim, ss.142-156, 2018 (*Hakemli Üniversite Dergisi*), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usuifade/issue/45044/562244>
- Çimşir, S, Baysal, Z. (2019). “Marmara Üç Aşamalı Bilişsel Karar Verme Becerilerini Geliştirme Modeli”nin Akademik Başarısı Düşük İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Problem Çözme Becerisine Etkisi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5 (3), 337-351.
- Çomaklı, K. (2015). Mevlana'nın mesnevi adlı eserinde yer alan hikâyelerin sosyal bilgiler dersi öğretim programındaki değerlerin öğretiminde kullanımının incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi., Çanakkale Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Deniz, K., & Karagöl, E. (2018). Değerler eğitimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2).
- Doğanay, A. (2006). Değerler eğitimi. C. Öztürk (Ed.). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi “yapılandırmacı bir yaklaşım”. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dombaycı, M. A., Ülger, M., Gürbüz, H., & Arıboyun, A. (2011). İlköğretim Düşünme Eğitimi Öğretmen Kılavuz Kitabı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Egan, K. Akt: Yaylacı, A. F. (2016) Değerler eğitimi ve bir fabrika olarak modern okul, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2).153-172
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Güngör, E. (1993). Değerler psikolojisi, Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı yayınları
- İlgaroğlu, M. C., Turan M., (2018), Düşünce İnşasında Kavramsallaştırmanın Önemi: Paul Tillich'in Kullandığı Temel Kavramların Felsefi Analizi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 29, Oca 2018, 670- 702

- İlhan, G.O. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde çizgi romanların kullanımı. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
- İnam, A. (2013). Ahmet İnam ile Mülakat: “Değerler” Üzerine Bir Sohbet: Mana Tarihi ve Gönül Felsefesi. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, Sayı: 3 Gelenekten Geleceğe:Değerlerimiz/ 1. Baskı, Yayın Tarihi: 12.08.2013
- Kaşkaya, A, Duran, T. (2017). İlkokul Türkçe Ders Kitaplarının Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 417-441
- Kızıler,H. ve Canikli, İ. (2015). Değerler eğitimi. Karabük: Deneme Yayıncılık.
- Kodaz, A.F. (2016), İyimselik, Geleceğe Yönelik Tutum, Akademik İçsel Motivasyon ve Akademik Doyum Arasındaki İlişkilerin Yapısal Eşitlik Modellemesi ile İncelenmesi, (Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi
- Kurnaz A. (2019). Eleştirel Düşünme Öğretimi Etkinlikleri, Eğitim Yayınevi, Konya
- MEB (2007). İlköğretim düşünme eğitimi dersi (6, 7 ve 8. sınıf) öğretim programı.
- Meb, T. T. (2016). Düşünce Eğitimi Dersi Öğretim Programı. Ankara: MEB.
- Meydan, H. (2014). Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1(1), 93-108.
- Meydan, H. (2012). İlköğretim okullarında değerler ve karakter eğitimi. (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). Sosyal bilgiler dersi programı. Ankara: MEB.
- Özdemir, B. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinde Otomatik Düşüncelerinin ve Karar Verme Stillерinin Rolü, (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi
- Özyaprak, M. (2016). Yaratıcı Düşünme Eğitimi: SCAMPER Örneği. *Journal of Gifted Education and Creativity*, 3 (1), 67-81.
- Sağdıç, M. (2019). Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitiminde Disiplinlerarası Öğretim Yaklaşımının Tarihsel Gelişimi. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(2), 390-403. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v8i2.2121>
- Şahin, V. (2020). Refik Erduran’ın Romanlarında Sosyo-Kültürel Yozlaşma ve Yabancılaşma. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 6(3), 541-566 DOI: 10.20322/littera.747201
- Şenşekerci, E., Bilgin A., 2008, Eleştirel Düşünme ve Öğretimi, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* yıl: 9, sayı: 14, 2008/1

Şentürk, R. (2010). Tüketim ve Değerler. İstanbul: İTO Yayınları.

Şimşek, H. (2018), Osmanlıdan Cumhuriyete Değerler Eğitimi, *Cumhuriyet Dönemi Milli Düşünce Sistematiğinde Erol Güngör Sempozyumu*, 59-77 Kırşehir

Taşdelen, V. (2019). “Necmettin Tozlu’nun Eserlerinde Düşünce, Değer ve Otantisite”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3): 2967-2978. DOI: 10.33206/mjss.518148

Tükenmez, A.; Güler, C.; Hocaoğlu, M. & Şahin S. (2019). “Genç Bireylerin Sosyal Medya Tutumlarının İncelenmesi”, *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(20): 942-947 <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.179>

Yaylacı, A. F. ve Beldağ, A. (2018). Değerler Eğitimi ve Güncel Tartışmalar: Gazete Haberlerine İlişkin Bir Eleştirel Söylem Analizi. *Sakarya University Journal of Education*, 8(1), 139-155. Doi: 10.19126/suje.382369

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zafer, K. U. Ş., Meray, Z., & Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.